

HÄMEENLINNA

KIRSTULA

Arkeologinen inventointi 6.9.2005

Pirjo Rautiainen

SISÄLLYSLUETTELO

I JOHDANTO	3
II ALUEEN KUVAUS	3
III AIEMMIN TUNNETTU MUINAISJÄÄNNÖS ALUEELLA	4
IV MENETELMÄT	4
V KOEKUOPITUS JA HAVAINNOT	5
V. 1 Tiilimakasiinin länsipuoli	5
V. 2 Eteläinen alue	5
V. 3 Pohjoinen alue	5
V. 4 Kaakkoisosa	5
VII YHTEENVETO	6
VIII LÄHDE	6

I JOHDANTO

Kirstula sijaitsee kauniilla paikalla Vanajaveden länsirannan niemellä Hämeenlinnan keskustasta nelisen kilometriä pohjoisluoteeseen. Alue kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alueeseen ja alueen rakennuskanta on maakunnallisesti arvokasta rakennusperintöä - alue on kulttuurihistoriallisesti arvokas kartanomiljö. Kirstulaan on tekeillä asemakaava, jossa alueelle on tarkoitus kaavoittaa muutamia uusia tontteja ja laajentaa joitain olemassa olevia rakennuksia.

Alueelta tunnetaan yksi kiinteä muinaisjäännös ja lähialueilta useita. Kirstulasta tiedetään myös löytyneen useita irtolöytöjä, joista suurin osa on ikävä kyllä joutunut aikojen saatossa hukkaan. Kartanomailla on perimätiedon mukaan ollut joskus tiiliruukki. Kirstulan kartanon päärakennuksen omistajan, Tuomas Honkajuuren mukaan päärakennuksesta etelään on sijainnut pieni torppa/pirtti. Kirstulan eteläpuolella, hieman myös Kirstulaan ulottuen on 1700-luvulla sijainnut kylämäki (ks. kuva 1).

Kuva 1. Kylänmäen alue kartan keskiosassa.

Inventoitava alue rajoittuu Kirstulan kartanon lähiympäristöön (kartta 5). Suuri osa alueesta on viljelyksessä olevaa peltoa, osa piha-alueita ja puistoa. Arkeologisen inventoinnin lisäksi alueella tehtiin samaan aikaan myös luontoinventointi. Yhteensä molempien tekemiseen oli varattu yksi päivä. Luontoinventoinnin yhteydessä oli tarkoitus tutkia myös Kirstulan alueen mahdolliset arkeofyytit, mutta ikävä kyllä työhön päästiin vasta syyskuussa, ja ajankohta on liian myöhäinen monien putkilokasvilajien inventoinnille. Alueelta löydettiin kuitenkin keltamo (*Chelidonium majus*), joka on Lounais- ja Etelä-Suomessa muinaistulokas ja on Suomessa usein keskiaikaiseen asutukseen liittyvä laji ja on myöhemmin levinnyt myös puutarhoihin. Kirstulassa sitä kasvaa runsaasti kartanon päärakennuksen pohjoispuolisessa metsikössä.

II ALUEEN KUVAUS

Alueen pohjois- ja itäosa on peltoa (kartta 5). Muu osa inventoidusta alueesta on pihaa, puistoa tai joutomaata. Alueen maaperä on monilta osin hyvin myllättyä. Vanajaveden rannassa on laajalti läjitettyä ja vastikään nurmikoitua vesijättömaata. Kirstulan päärakennuksen luoteis- ja eteläpuolella maaperä on hyvin sekoittunutta. Alueelle on mm. tehty polku/tie kohti rannassa sijaitsevaa grillikotaa.

Kartanon lähialueiden puusto on upeaa. Sinne on aikoinaan istutettu jaloja lehtipuita, pihtoja ja lehtikuusia. Nyt puut ovat jo hyvin vanhoja ja suuria. Osa niistä on varmasti jo vanhuuttaan lahonneitakin.

III AIEMMIN TUNNETTU MUINAISJÄÄNNÖS ALUEELLA

Kirstulan kartano 2: rautakautinen polttokalmisto? ja historiallinen rakennusjäännös? (kartta 1), koordinaatit: x = 67690400, y= 2522910

Kohde sijaitsee Kirstulan kartanon päärakennuksesta noin 200 metriä luoteeseen, viljamakasiinin vieressä. Sieltä on todennäköisesti löytynyt mm. pyöreä, puhkonainen pronssiesine (ks. kuvat 12 ja 13), joka on nykyään Tuomas Honkajuuren hallinnassa Kirstulan kartanon päärakennuksessa. Esine on 1940-luvun lopulla tai 1950-luvun alussa lähetetty Museovirastoon, mutta se on lähetetty sieltä takaisin Kirstulaan saatekirjeen kera. Kirje on vielä jäljellä Tuomas Honkajuurella, ja siinä todetaan, ettei esineen käyttötarkoitusta tiedetä. Lisäksi alueelta on löytynyt saviesineitten palasia, pronssiesineiden palasia, pyöreä pronssinen solki sekä keihäänkärki, jotka kaikki ovat kadonneet (Saukkonen 1990). Löytöjen perusteella kohdetta on arveltu rautakautiseksi polttokalmistoksi.

Samasta paikasta on aiemmin löydetty myös historiallisen ajan rakennuksen jäännöksiä. Aiempien tietojen mukaan alueella olisi näkyvissä jonkinlaista rakennuksen perustan vallia ja mustuneita kiiviä.

Muinaisjäännöksen paikka tarkistettiin, mutta alueella ei ollut maanpäälle näkyviä selviä rakenteita. Alueella kasvaa rauduskoivu sekä kenttäkerroksessa heinää, mikä tekee alueen havainnoimisen vaikeaksi. Alue on hieman vieressä olevaa peltoa korkeammalla ja siellä on hieman vallia muistutavaa matalaa rakennetta, jonka sisäpuolella on epämääräinen painanne (ks. myös Saukkonen 1990). Kohde on kuitenkin hyvin epämääräinen ja sen luonteen selvittämiseksi pitäisi tehdä koe-kaivaus.

IV MENETELMÄT

Muinaisjäännösten havaintomahdollisuudet alueella ovat melko huonot. Ainoastaan siellä, missä maan pinta on rikkoutunut, oli mahdollista tehdä havainnot ilman koekuopitusta. Tällaisia alueita olivat päärakennuksen luoteis- ja eteläpuoli. Muualla alueella oli joko nurmikkoa, kulkuteitä tai sängellä/heinällä olevaa peltoa. Alueen pellot ovat olleet suorakylvössä jo viitisen vuotta. Peltoja ei siis kynnetä joka vuosi, vaan juuri ennen kylvöä pellon pintaa vain hieman rikotaan. En siis voinut tehdä pelloilla perinteistä peltopoimintaa, joten päätin tehdä suunniteltujen tonttien kohdalle koekuoppia. Apunani minulla oli Kaavatalo Oy:ssä työskennellyt harjoittelija. Lisäksi Kirstulan tilan pehtoori kaivoi traktorilla avukseni muutaman koekuopan. Aiemmin tunnetun muinaisjäännöksen (Kirstulan kartano 2) läheisyyteen kaivettiin tiheämmin koekuoppia kuin muualle. Lisäksi kiersin ja tutkin silmämääräisesti koko Kirstulan kartanon alueen ja tein paikoitellen lapiolla koepistoja mielenkiintoisiin paikkoihin.

V KOEKUOPITUS JA HAVAINNOT

Koekuoppia (koko noin 50 x 50 cm) kaivettiin yhteensä 27 kappaletta (kartat 1-4). Pelloilla koekuopat ulottuivat vähintään 15 senttimetriä peltomultakerroksen alapuolelle. Multakerroksen paksuus vaihteli kuopissa paristakymmenestä senttimetristä puoleen metriin.

V. 1 Tiilimakasiinin länsipuoli (kartta 1)

Alue on peltoa ja sinne on suunniteltu rakennettavaksi kaksi uutta rakennusta (viivoitetut suora-kaiteet kartassa 1). Aiemmin tunnettu muinaisjäänös, mahdollinen polttokalmisto, on aivan toisen suunnitellun rakennuksen itäpuolella. Alueelle kaivettiin lapiolla kaikkiaan kahdeksan koekuoppaa (1-8), joista kuusi aiemmin tunnetun muinaisjäänöksen läheisyyteen (1-6). Lisäksi kartanon pehtoori kaivoi traktorilla yhden suuren noin 2 x 2 metrin suuruisen kuopan (9). Kaikissa kuopissa oli normaalia peltomaata ja sen alla puhdasta pohjamaata. Parista kuopasta löytyi muutama pieni, hyvin poltettu tiilenkappale, mutta muita löytöjä ei kuopista tullut.

V. 2 Eteläinen alue (kartta 2)

Alue on kokonaan peltoa ja sinne on suunniteltu neljä omakotitalotonttia (ks. kartta 2, viivoitetut kuviot). Alueen itäreunaan, hiekkatien suuntaisesti on kaivettu vastikään keväällä vesijohtoputki ja alueen maaperä onkin kovin sekoittunutta. Pellolle kaivettiin kaikkiaan seitsemän koekuoppaa, neljä pienempää (n. 50 x 50 cm) lapiolla ja kolme suurempaa (n. 2 x 2 m) traktorilla. Kaikissa kuopissa oli näkyvissä normaali peltomulta ja sen alla puhdas pohjamaa. Kuopista ei löytynyt mitään löytöjä.

V. 3 Pohjoinen alue (kartta 3)

Alue on peltoa ja sinne on suunniteltu rakennettavaksi kolme talousrakennusta (viivoitetut kuviot kartassa) sekä yksi omakotitalo (kartan yläosassa). Alueelle kaivettiin lapiolla yksitoista koekuoppaa. Kuopissa oli normaalin peltomullan alla puhdas pohjamaa. Yhdestä kuopasta (kuoppa 21) löytyi noin 5.5. cm pituinen ruosteinen rautanaula. Muutamaa tiilenkappaletta lukuun ottamatta ei kuopissa ollut muita löytöjä.

V. 4 Kaakkoisosa (kartta 4)

Alue on puistoa, jossa kasvaa suuria lehtipuita. Maaperä on hyvin myllättyä. Kirstulan kartanon päärakennuksen omistajan Tuomas Honkajuuren mukaan lähellä rantaa on ollut torpan / pirtin paikka. Kävin tarkastamassa hänen osoittamansa alueen ja tein sinne muutamia koepistoja. Kohdan läpi kulkee reilun parin metrin levyinen polku. Paikalla oli näkyvissä melko paljon tiilen kappaleita ja muutamia pieniä betonin kappaleita. Mitään rakenteita ei näkynyt maan päälle eikä niitä tai muita löytöjä myöskään tullut esille koepistoissa.

Lähelle on suunniteltu rakennettavaksi yksi uudisrakennus (viivoitettu kuvio kartassa 4). Alueen maaperä on hyvin sekoittunutta. Tein sinne kaksi koepistoa lapiolla. Koepistoista paljastui vain hyvin sekoittunut maa, mitään löytöjä ei tullut näkyviin.

VII YHTEENVETO

Alueelta tunnetaan yksi muinaisjäännös ja lähistöltä useita, joten pidin hyvin todennäköisenä , että alueelta löytyisi lisää merkkejä muinaisesta toiminnasta. Muinaisjäännösten havaintomahdollisuudet Kirstulan kartanon alueella olivat kuitenkin huonot. Kirstulan pellot ovat suorakylvössä ja niitä ei kylvetä, siten alueelle ei voitu tehdä peltopoimintaa. Lisäksi suuri osa alueesta on nurmikkona tai kulkuteinä.

Alueelle kaivetuista koekuopista ei löytynyt yhtä rautanaulan katkelmaa ja muutamia tiilenkappaleita lukuun ottamatta mitään löytöjä. Pelloille kaivetuista koekuopista paljastui normaali pelto-multakerros ja sen alta puhdas pohjamaa. Kirstulan päärakennuksen eteläpuolella on sijainnut torppa / pirtti, josta ei kuitenkaan ole enää näkyvissä muuta kuin jonkin verran tiilen kappaleita.

VIII LÄHDE

Saukkonen, Jyri 1990. Hämeenlinna, Kantolan ja Kirstulan alueet. Yleiskaava-alueiden inventointi 1990. Museovirasto.

Kuva 2. Muinaisjäännösalue tiilimakasiiniin lähistöllä.

Kuva 3. Peltoaluetta tiilimakasiinin lounaispuolella. Alueelle kaivettiin kaksi koekuoppaa (7-8). Kuvattu lännestä.

Kuva 4. Eteläistä peltoaluetta. Alueelle kaivettiin seitsemän koekuoppaa (10-16). Kuvattu pohjoisesta.

Kuva 5. Pohjoista peltoaluetta. Alueelle kaivettiin seitsemän koekuoppaa (17-22). Kuvattu etelästä.

Kuva 6. Torpan / pirtin jäännösten paikka alueen kaakkoisosassa. Alueen läpi kulkee leveä polku. Kuvattu etelästä.

Kuva 7. Torpan / pirtin paikan ympäristöä. Kuvassa näkyy alueen myllätty maaperä.

Kuva 8. Ranta-alueita torpan / pirtin paikasta lounaaseen. Täälläkin maaperä on hyvin sekoitettua.

Kuva 9. Maanlajitusalueita aivan Vanajaveden rannassa alueen kaakkoisosassa.

Kuva 10. Myllättyä maaperää alueen keskiosassa.

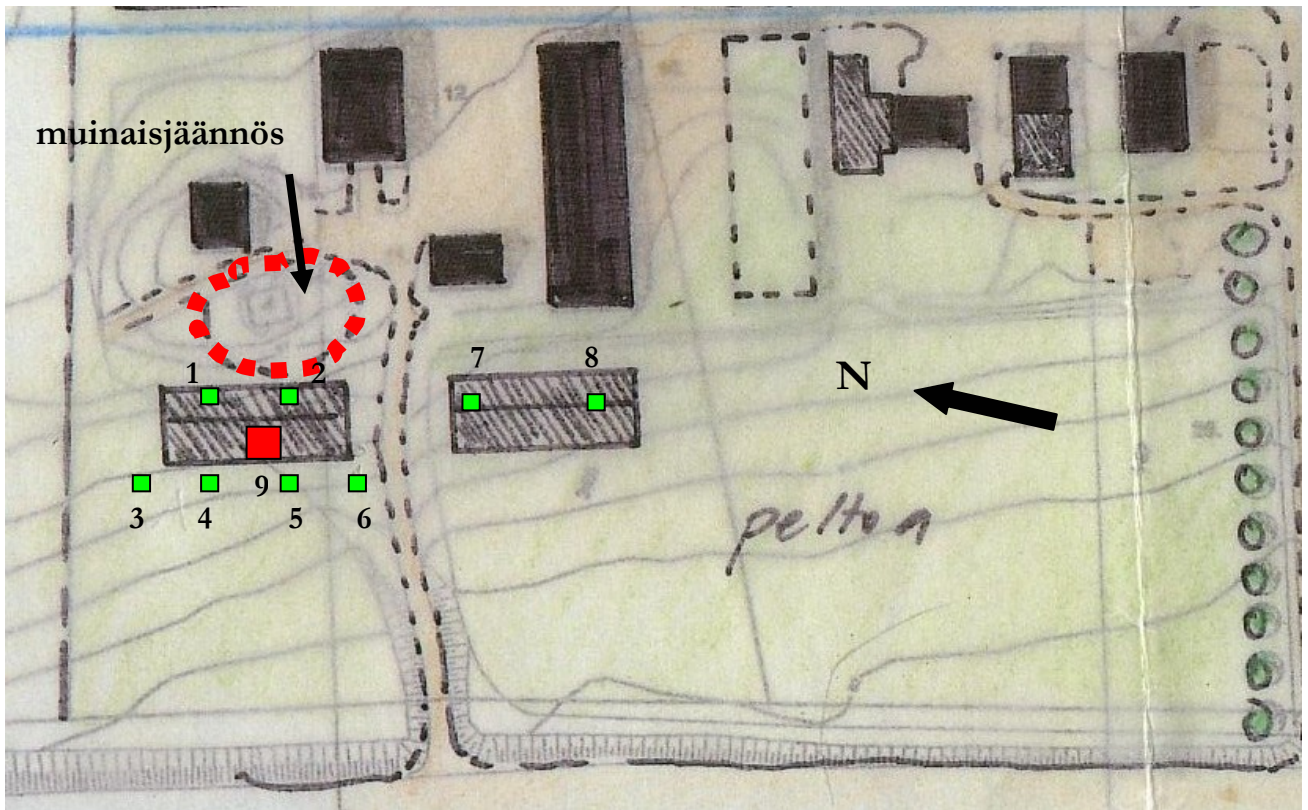
Kuva 11. Myllättyä joutomaata alueen luoteisosassa (ks. kartta 5).

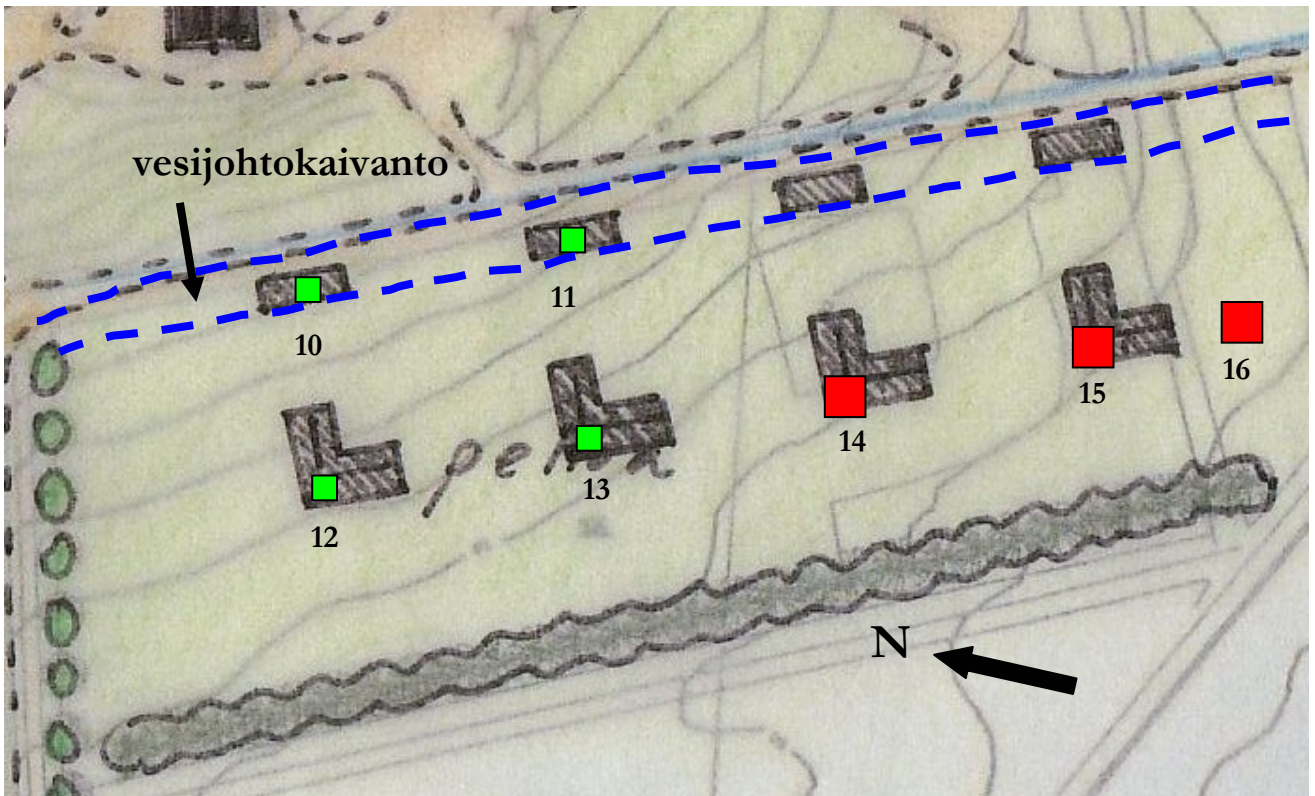
Kuva 12. Tuomas Honkajuuren hallussa oleva puhkonainen pronssiesine. Esineen halkaisija on noin 6 cm.

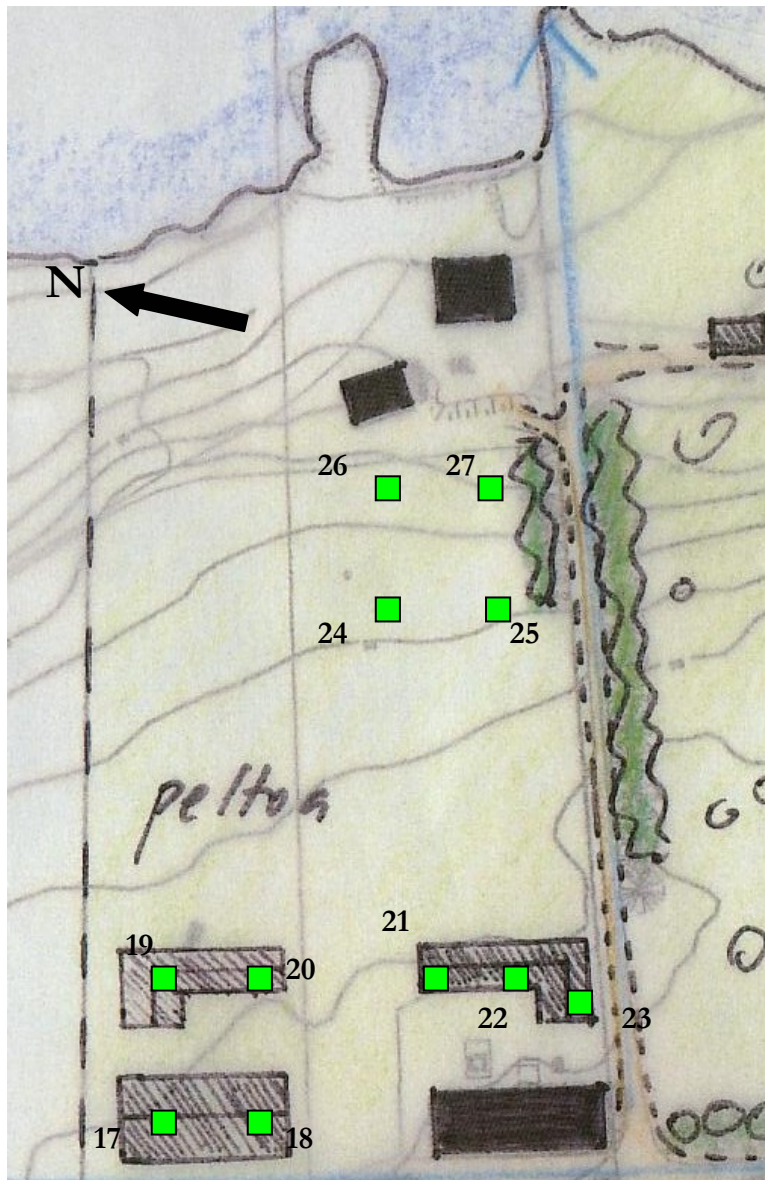
Kuva 13. Pronssiesineen toinen puoli.

Kartta 1. Tiihimäkiin länsipuolinen alue. Viivoitetut kuviot suunniteltuja rakennuksia, mustat olemassa olevia. Vihreät ja punaiset neliöt koekuoppia. Punainen katkoviiva = tunnettu muinajäännös.

Kartta 2. Eteläinen alue. Merkkien selitykset kuten kartassa 1. Sininen katkoviiva = vesijohtokaivanto.

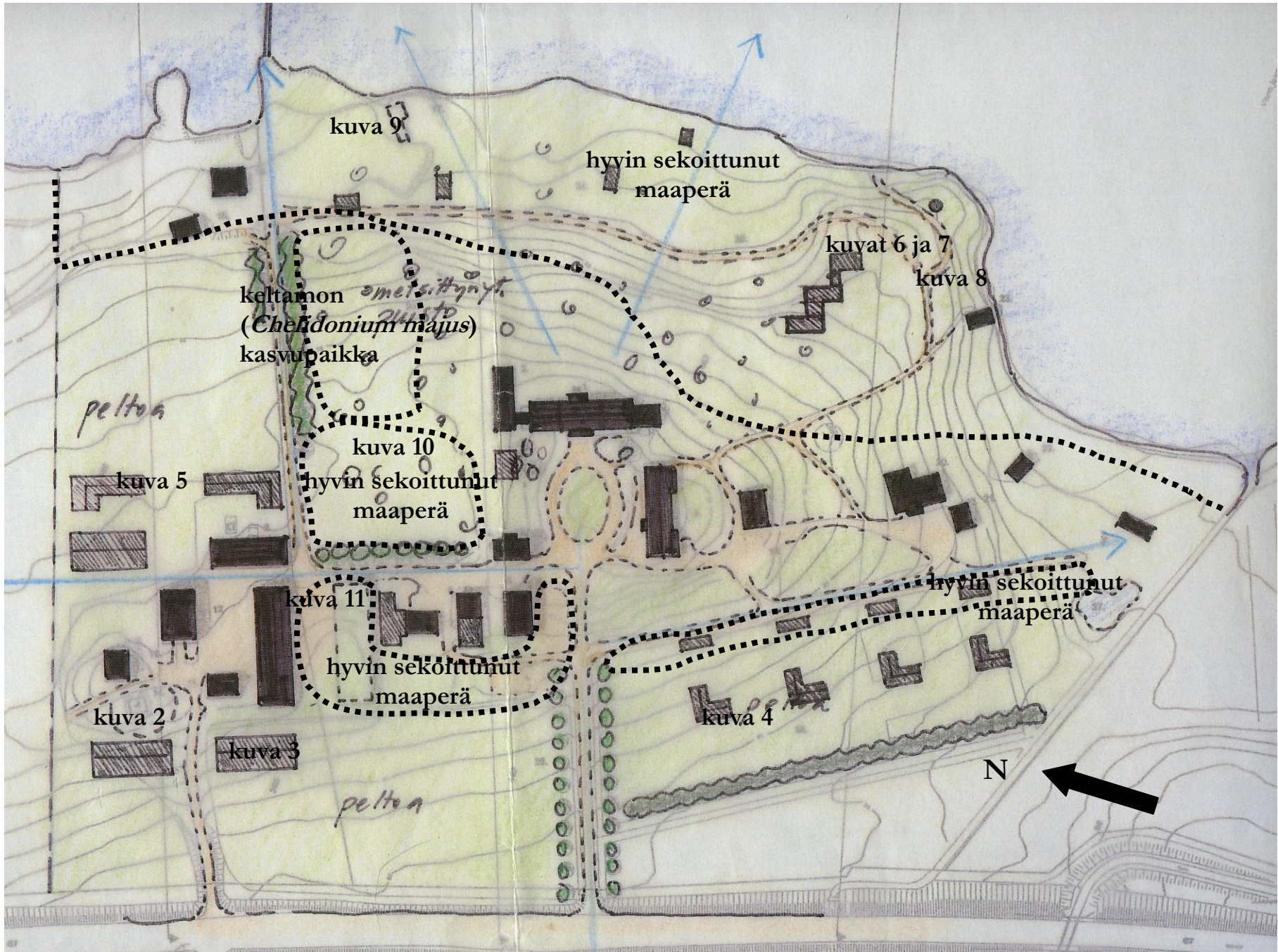

Kartta 3. Pohjoinen alue. Merkkien selitykset kuten kartassa 1.

Kartta 4. Alueen kaakkoisosaa. Punainen neliö = torpan / pirtin paikka, vihreät pallot = koepistoja, viivoitettu kuvio = suunniteltu uudisrakennus, musta kuvio = päärakennus.

FM, biologi ja arkeologi Pirjo Rautiainen

Kartta 5. Yleiskartta Kirstulan alueesta. Viivoitetut kuvat suunniteltuja rakennuksia, mustat olemassa olevia.